

I dag, hvor I bliver studenter, er en milepæl i jeres liv - en festdag! Tre års gymnasietid og -slid er forbi, og huen er i hus. Endelig er I færdige med skolen, og forude venter friheden. De næste dage skal I fejre eksamen sammen med jeres familie og venner, og det er så vel fortjent.

Gymnasietiden, gymnasielivet står for de fleste som en helt særlig tid. Det er en tid, hvor hele verden åbner sig. I skolen møder I nye fag og får masser af ny viden. I møder ny mennesker og får nye venner, og I bliver bevidste om en masse nye problemstillinger. Af alle de indtryk danner I jer selvstændige meninger om, hvordan livet er, og hvordan I kunne ønske jer, det skal blive fremover.

Det er en tid, hvor der bliver stillet rigtig mange krav til jer, både fra skolen og jeres forældre – men det er også en tid omgærdet af rigtig mange forventninger fra jeres side – til jer selv, til andre og til fremtiden. Der er de senere år nærmest skabt en forventning om, at gymnasietiden skal være de bedste tre år af jeres liv. Nu hvor den tid er forbi for jeres vedkommende, er jeg glad for at kunne sige, at det tror jeg ikke det bliver. Der kommer mange andre gode tider også senere i livet. Så bare rolig: livet er ikke slut efter studentereksamen eller med afslutningen af ungdomslivet. Men livet vil ændre sig.

Og det begynder allerede om nogle få uger. Når studenterfestlighederne er slut, bliver de fleste af jer spredt for alle vinde og skal i gang med at skabe jeres nye liv sammen med nye mennesker. Heldigvis er I født i et velfærdssamfund, og I har derfor rigtig mange muligheder.

Nu hvor I skal ud i verden, er det tradition, at skolen - og sandsynligvis også jeres forældre -, giver jer nogle velmenende ord med på vejen. Til årets musical var der en, der spillede mig, og som holdt studentertale. Og jeg må sige, at jeg virkelig følte mig ramt på kornet. Først fortalte jeg en hel masse om problemerne rundt om i verden og mine bekymringer for fremtiden, dernæst kom jeg med en række bud på, hvad de virkelige værdier består i og nogle gode råd om, hvordan I skulle opføre jer, og til sidst fortalte jeg om, hvordan skolen har bidraget til at ruste jer til jeres videre liv. Og jeg vil ikke skuffe jer. Så langt hen ad vejen er det også den komposition, jeg vil bruge i min tale til jer i dag – dog med et lille tvist.

Først om den verden I skal ud i og mine bekymringer. Hvor skal man mon begynde: klimakatastrofen, flygtningestrømme, krig i Ukraine, ændringer i Øst-Vest-magtbalancen, inflation, manglen på arbejdskraft, digitaliseringen og kunstig intelligens, oplevelseskulturen og unges mistrivsel... Der er nok at tage fat på – og jeg tænker ikke jeg vil komme ind på det hele i dag. Det er jo trods alt en festdag.

Men jeg har tænkt mig at opholde mig lidt ved **digitaliseringen, oplevelseskulturen og talen om, at mange unge mistrives**. Siden Oplysningstiden har mennesket arbejdet på at beskrive vores omverden i detaljer og gøre den kontrollerbar. Vi har indsamlet en utrolig masse viden og data, der på mange måder har gjort os klogere. Denne kortlægning af verden har hjulpet os til at kunne foregribe ulykker og til at opbygge et velfærdssamfund med *bedre materielle levevilkår og demokrati*. Væksten har desuden været med til at skabe en kulturel frisættelse med større muligheder for den enkelte.

Men **trangen til at kontrollere verden** har også bagsider. Forfatteren H. C. Branner skriver allerede i 1955 i sin bog "Ingen kender natten" om, hvordan systematisk dataindsamling kan bruges til at styre menneskers adfærd. En kortlægning af menneskets "levevaner, tænkevaner, ønskevaner og drømmevaner" kan udnyttes til at ensrette og styre mennesker psykologisk, til at sprede misinformation, propaganda og styre valgresultater, som det fx var tilfældet under nazismen. Denne tendens er kun blevet tydeligere de senere

år, hvor algoritmer forsøger at styre den enkeltes liv i bestemte retninger. Og det har betydning for, hvordan vi oplever verden, og hvilke værdier og idealer vi udvikler.

Digitaliseringen har skabt en **kamp om vores opmærksomhed**, hvor vi hele tiden bombarderes med nye indtryk. Den har været med til at skabe **en oplevelseskultur**, hvor tingenes værdi forstås ud fra, hvilke oplevelser de giver os. Oplevelsesindustrien er enorm og dækker alt fra turisme til gaming, streamingtjenester og nye trends. Det vigtige i en lang række sammenhænge er dermed ikke længere, hvordan noget *er*, men hvordan det *opleves og føles*. Verden reduceres på den måde til vores individuelle oplevelse af den. Tendensen er blevet tydelig helt ud i sproget. Når man taler om noget med hinanden, hedder det ikke længere: jeg tror eller jeg synes..., men jeg *føler*... og min mavefornemmelse siger mig...

Digitaliseringen har på den ene side skabt en opfattelse af, at **alt er muligt** – vi kan undersøge og komme i kontakt med alt og alle lige her og nu via nettet og sociale medier. Men samtidig har den skabt et **forventningspres** til os selv og vores omgivelser - der sker hele tiden 117 ting, som vi skal forholde os til.

Nogen forskere og politikere mener, at **det høje tempo i konkurrencesamfundet og de mange krav**, der stilles som fx karakterpres, er årsag til, at mange unge (og ældre) i dag ikke føler, de slår til. Man taler ligefrem om mistrivsel.

Andre mener, at **den ny sårbarhed** og ubehaget ved at være menneske nærmere skyldes problemer med at forvalte den store frihed, vi har fået, og sortere i de mange muligheder. Digitaliseringen har været med til **at fremme en individualisme uden fælles idealer**, og netop **fraværet af en fælles kultur** har ført til **en form for eksistentiel ensomhed, et dannelsesstab**, som gør os rodløse. Det er denne forklaring, jeg hælder mest til.

På den ene side bliver vi fortalt, at vi har alle muligheder og kan gøre præcis som vi vil – og det fører til, at vi gør os forestillinger om tilværelsen, som ingen mennesker kan leve op til. Vores **forventninger er enorme**.

På den anden side sidder vi hver især tilbage med hver vores individuelle oplevelser og følelser, som gør os ensomme, sårbare og usikre på, om vi er gode nok. *Det forventningspres, som mange i dag føler, gør, at vi konstant har et reflektivt blik på os selv og ligesom er blevet fanget i vores egne følelser.*

Denne opmærksomhed på og mærken efter, hvordan vi har det lige nu, er også et centralt træk i megen af den ny litteratur. Lea Løppenthin skriver fx om, hvor svært det er at leve med en diagnose, Olga Ravn om hvordan livet ændrer sig med at få ansvaret for et barn, hvor hårdt det er, og Morten Pape skriver om hvor hæmmende det har været for hans drømme og udviklingsmuligheder at vokse op i underklasse-Danmark.

Det er selvfølgelig positivt, at litteraturen tør sætte vores følelser til debat og gøre det legalt at tale åbent om dem. Men det er også bekymrende, hvis den ikke kan være med til at give anvisninger på, hvordan vi kan komme ud over den selvcentrering og konstante opmærksomhed på, hvordan jeg har det lige her og nu. Fraværet af en fælles kultur og idealer kan let blive problematisk. Som menneske kan vi nemlig ikke nøjes med alene at have fokus på, hvad der er bedst for mig – vi har også en fælles forpligtelse for hinanden og fællesskabet.

Trods alle de individualistiske tendenser i samtiden, er jeg alligevel fuld af fortrøstning for jeres fremtid, fordi jeg igen og igen oplever, hvordan I engagerer jer og tager ansvar.

Det kom fx til udtryk her i foråret, hvor vi havde besøg af forfatteren Glenn Beck. Han har især skrevet om, hvordan det har været en kamp for ham at bryde ud af det miljø, han kommer fra, og hvilken skyldfølelse der kan være forbundet med social opstigning. Det blev til en spændende fælles samtale om, hvordan det miljø vi kommer fra, giver os vidt forskellige muligheder for at leve vores liv og forfølge vores drømme. Men diskussionen førte også til en samtale om, hvilke forpligtelser vi egentlig har overfor hinanden som

medmennesker. I drøftede blandt andet, om det er muligt at afskaffe ulighed, når vores samfund bygger på konkurrence og vækst, men også modsat, om det ikke netop er væksten der gør, at vi får mulighed for at sætte ind overfor uligheden?

I samtalen blev det tydeligt, at flere af jer så jer selv som tilhørende den mere privilegerede del af middelklassen, og at I reflekterede over, hvordan en sådan position forpligter og efterlader jer med et socialt ansvar. Selvom vi i dag lever i et velfærdssamfund, har nogen afgjort en tungere bagage at bære rundt på end andre...

At I *engagerer jer i verdens problemer* kommer fx også til udtryk i de problemformuleringer, I har arbejdet med i jeres SRP-opgaver. Jeg gengiver lige nogle af dem i let forkortet form:

Gør rede for de ideologiske og sikkerhedspolitiske hovedtræk i den kolde krig og redegør for udviklingen i magtrelationen mellem USA og Rusland efter Putins indsættelse som præsident år i 2000. Undersøg hvilken betydning krigen i Ukraine har for magtrelationen, de to landes interesser i konflikten og vurder, om der er tale om en ny kold krig.

Gør rede for begrebet sportswashing og for hvordan hhv. OL i Berlin 1936 og VM i fodbold i Qatar 2022 har gjort brug af dette. Vurder om VM i Qatar kan have bidraget til at ændre magtforholdene i verden.

Gør rede for Cambridge Analyticas metode til at identificere personlighedstræk hos millioner af Facebook-brugere og beskriv de teknologiske forudsætninger for den annoncetilpasning, som var en del af republikanernes strategi ved senatsvalget i 2014 og præsidentvalget i 2016.

Redegør for mediernes rolle i et demokrati og medielandskabet i USA. Analyser hvordan angrebet på Capitol Hill fremstilles i hhv. Fox News og på CNN. Diskuter hvorvidt medierne lever op til den herredømmefri samtale eller bidrager til en polarisering af det amerikanske samfund.

Hvad menes der med vælgeradfærd og politisk kommunikation, og hvordan er en traditionel socialdemokratisk diskurs? Vurder hvorvidt Mette Frederiksen i sine taler under corona lykkes med sin kommunikation.

Redegør for begreberne konkurrence- og deltagelsesdemokrati og for demokratiet i Athen i klassisk tid. Analyser og sammenlign debatten om legitimitet og demokrati i det antikke Athen og nutidens Danmark ifm. debatten om og beslutningsprocessen vedr. afskaffelsen af Store Bededag. Kan beslutningen siges at være legitim?

Hold op, hvor er I kloge og engagerede!

Jeg vil slutte min tale til jer med en lille opbyggelig historie af forfatteren Peter Seeberg: **Rejsen til Ribe**.

Novellen handler om Martinus, som skal flytte hjemmefra. Faktisk bliver han smidt ud hjemmefra. Han er vokset op som plejebarn et sted langt ude på landet i Sønderjylland. Han kommer fra små kår, og familien er ugle set på egnen. Det eneste han får med på rejsen er en papæske, der rummer alt hvad han ejer: nogle skjorter, forvaskede bukser og strømper. Desuden 3 gamle drengebøger og et gammelt nr. af Familie-Journalen, hvor "verdens undergang står beskrevet på den mest nøjagtige måde".

Moderen og storebror Hanse følger ham til toget for at være sikre på, at han kommer afsted. De har forsøgt at sende ham bort tre gange tidligere, hvor det alligevel ikke er blevet til noget, men denne gang skal det lykkes. Det er en smuk sommerdag, og selvom drengen ikke aner, hvad der skal ske, er han fortrøstningsfuld. Han bliver sat på toget til Ribe kun udstyret med papæskan og en brugt billet. Da

konduktøren dukker op, truer han med at sætte Martinus af i Hvidding. I Hvidding ligger der en åndssvageanstalt. Martinus har ingen penge, men tager det ikke så tungt. Det er trods alt en lettelse at skulle hjemmefra, nu hvor de ikke længere vil have ham, og han tænker: det nok skal gå. Kort før Hvidding kommer konduktøren igen og Martinus siger, han står af. Men i stedet klatrer han om på togets bagperron og nyder udsigten, indtil konduktøren kort før Ribe Å slår en klo i ham. Da Martinus igen forklarer, at han ingen penge har, stikker konduktøren hænderne ned i lommerne på ham og roder rundt, indtil han forarget og rød i hovedet siger, du har jo ikke engang et lommeværklæde. Han kunne også have sagt underbukser.

Martinus står af i Ribe. Han spekulerer på, om hans familie taler om ham, men kun kort. I stedet beslutter han sig for, at han vil se Ribe. Han vil op i domkirkens tårn, se vandmøllerne, seminariet, latinskolen og slangen og aben i konditoriets gård. Måske vil han gå til Esbjerg og tage til England som blind passager. Han skal nok klare sig, han kan stadig glæde sig, så det skal nok gå. På sin vej rundt i Ribe bryder æsken sammen. Han prøver at holde sammen på indholdet ved hjælp af papstykker og snore, men da han når broen, beslutter han at dumpe hele den splittede bylt i åen. Han vil ikke forhindres af nogen byrde – han vil bevæge sig frit og være sig selv. Det eneste han beholder, er det gamle ugeblad. Det vil han foreløbig ikke af med og holder det tæt sammenrullet, som var det en tryllestav.

Rejsemotivet er ofte anvendt i litteraturen i forbindelse med store overgange i livet. I har naturligvis gennemskuet, at novellen ikke kun handler om en konkret rejse til Ribe, men om en slags eksistentiel rejse for en person, der ikke har fået den bedste bagage med sig. Selvom det hele unægtelig ser temmelig sort ud for Martinus, er det karakteristisk, at han ikke mister modet – heller ikke da han blive udsat for noget, man nærmest må betegne som et overgreb, eller da han mister de fleste af sine ejendele. Faktisk beslutter han selv at smide den del af sin bagage overbord, som han gerne vil slippe fri af. Det, der hjælper ham på vej, er hans tro på sig selv, hans evne til at bevare sine drømme og hans evne til at kunne glædes ved tilværelsen.

Rejsen til Ribe er en historie om at ville og kunne på trods af omstændighederne. Det er en historie om at bevare optimismen, selvom livet ikke altid er let. Det er en historie om, at det er vigtigt at forfølge sine drømme og idealer.

Novellen er fra en anden tid end vores, og hovedpersonen kommer med en anden bagage end I gør. Hans baggrund er bevidstheden om 2. vk., dårlige materielle vilkår og social udstøelse. Jeres baggrund er et konkurrencesamfund præget af uendelige umuligheder, individualisme og et enormt forventningspres.

Men for alle rejsende gælder det om at finde fodfæste, meningsfuldhed og tro på fremtiden. For alle rejsende gælder det om at gøre sig klart, hvordan man vil håndtere den bagage, man har fået med sig – hvad man skal værne om, og hvad man skal prøve at overvinde og lære af.

Jeg startede med at fortælle om nogle af de udfordringer, samfundet står overfor i dag, og de er mange. Men vi skal samtidig huske, at vi faktisk aldrig har haft det så godt og levet så længe som nu. Det er ikke kun elendighed det hele. Der vil også være masser af ting at se frem til for jer, masser af muligheder, ja nærmest for mange. For jer gælder det derfor om ikke at miste orienteringen.

Jeg håber I vil lykkes med at få afstemt jeres forventninger til jer selv og andre med det, der reelt er muligt.

Jeg har været inde på, hvordan vi prøver på at kontrollere verden, og hvor tilbøjelige vi er til at have fokus på vores egne følelser. Det paradoksale er, at de øjeblikke, hvor man er mest lykkelig, faktisk er, når der sker noget helt uventet, og det lykkes at glemme sig selv.

Jeg håber jeres tid på Zahle har været med til at give jer både livsmod og et fælles fundament og værdisæt.

Jeg håber I vil bevare troen på jer selv, og på at I kan gøre en positiv forskel.

Lykken ligger ikke i antallet af likes, men i at indgå i sociale fællesskaber og at kunne være noget for andre.

Jeg håber I vil tænke over, hvad I bruger jeres tid til og bruge den meningsfyldt.

Livet er ikke altid let – men I kan godt!

Hjertelig tillykke med studentereksamen.